

Sözcük Sayısı: 3995

Araştırma Sorusu: Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu adlı yapıtında kadınının toplumdaki konumu odak figür Feride'nin üzerinden nasıl işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER:

1. GİRİŞ.....	3
2. FERİDE’NİN YETİŞTİRİLİŞ ŞEKLİ VE ÇOCUKLUK YILLARI.....	4
3. İSTANBUL’DA FERİDE.....	6
3.1. Feride’nin Genç Kızlık Yılları.....	8
3.2. Kamran Figürü ve Feride.....	10
4. DÖNÜM NOKTASI.....	13
4.1. Toplumun Gerçekleriyle Yüzleşme.....	14
4.2. Karşı Cinsin Baskısı.....	15
4.3. Direnişin Son Buluşu.....	17
5. SONUÇ.....	18

Araştırma Sorusu: Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu adlı yapıtında kadınının toplumdaki konumu odak figür Feride'nin üzerinden nasıl işlenmiştir?

GİRİŞ:

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu adlı romanında ait olduğu Cumhuriyet öncesi Türk edebiyatı eserlerinin özellikleri görülmektedir. Batılılaşma ile eski gelenekler arasında kalmış bir yaşam tarzı, bunun doğurduğu toplumun farklı kesimleri arasındaki uçurumlar, ve ihanet unsurları bu özelliklerin başında gelmektedir. Bunun yanı sıra ana karakter olan Feride'nin kendini topluma adanmış aydın bir kişilik oluşu, ve o uzamda bulunan diğer karakterlerden farklı oluşu yine bu dönemi işaret etmektedir. *“Dönemin yükselen değerlerinin bir sonucu olan idealizm hemen hemen tüm yazın türlerine nüfuz etmiştir. Dolayısıyla Reşat Nuri'nin roman kahramanları da son derece idealist kişilerdir.”*¹

Şimdiye kadar bu konuda yapılmış olan araştırmaların çoğunda romanın döneminin toplumunun geri kalmışlığına, eğitim problemlerine veya aşk unsuru ve romantik ilişkilere değinilmiştir. Verilen toplumun sosyolojik yapısına veya kadının bu toplumdaki konumuna ilişkin araştırmalar yok denecek kadar azdır. Fakat yapıttaki çeşitli unsurlar incelendiğinde bu konunun aslında romanda detaylıca işlenmiş ve eleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bunların başında Feride'nin daha önce de bahsedilen karakter yapısı bunun başta gelen göstergelerindedir.

Feride'nin bulunduğu toplumdan farklı oluşu, en çok kendi hemcinsleri üzerinden aktarılmaktadır. Zamanının Türk kadını, Batılı ve Anadolu olma üzere ikiye ayrılmıştır ve bu iki sınıf arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Doğduğu andan beri bu iki grup arasında

---

¹ Güntekin, Taylan. “Bir Ruh Kimliği Reşat Nuri Güntekin.” *İnsanokur*, İnkılap Kitabevi, 2005, www.insanokur.org/bir-ruh-kimligi-resat-nuri-guntekin-taylan-altug/.

kendine yer aramış fakat ikisine de uyum sağlayamamış olan Feride, aslında bu ikileme getirilmiş bir eleştiri olarak görülebilir. Yapıt boyunca bu ikilemin arasında kalan ve kalıplara sığdırılmaya çalışılan bir karakterin yaşadığı zorluklar ve iç çatışması olay örgüsü ve ana karakterin diğer karakterler ile ilişkileri üzerinden aktarılmış, ve aynı zamanda kişi üzerindeki etkileri Feride'nin iç dünyası içerisinde okura sunulmuştur.

Tezimde amacım verilen uzamdaki toplumda kadının yerini odak figür olan Feride üzerinden incelemek olacaktır. Bu inceleme ana hatlarıyla Feride'nin yaşamının farklı bölümlerinde bu olayın işlenilişi, kişilik özellikleri, insan ilişkileri ve toplumun üyelerinden aldığı tepkiler ve bu unsurların onun iç dünyasına olan etkileri üzerinden yapılacaktır. Bununla birlikte içinde bulunduğu ikilemin onu soyutlayarak ve aidiyet hissinden yoksun, kaçış içerisinde bir bireye dönüşmesindeki rolü de ele alınacaktır.

D) FERİDE'NİN YETİŞTİRİLİŞ ŞEKLİ VE ÇOCUKLUK YILLARI

Feride'nin okuduğu Fransız okulundaki 4. sınıf anısıyla başlayan roman, daha ilk sayfadan Feride'nin *“Hiç unutmam, yaramazlığımdan, gevezeliğimden bıkan Sör'ler, o sınıfta beni arkadaşlarımdan ayırmışlar, bir köşede tek kişilik bir küçük sıraya oturtmuşlardı.”* (Güntekin, 7) açıklaması ile başlar. Kitabın bu hatıra ile başlaması ve burada bahsedilen olay her ne kadar normal karşılanacak bir durum gibi görülse de aslında kitabın geri kalanında ana karakterin yaşayacağı ötekileştirmenin ve izole edilmenin bir önemesi niteliğindedir. Bunun devamında gelecek olan *“... 'ders esnasında komşularımı lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar' orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkumdum.”* (Güntekin, 7) cümlesi de bunu kanıtlar

nitelikte olmakla beraber, Feride'nin toplumun geri kalanı gibi olmadığı takdirde bir sürgün gibi yaşayacağını simgelemektedir.

Bu bölümün hemen ardından gelen 2. bölüm ise bu bölüme karşıt olarak Feride'nin bebekliğinden başlar. Bu bölümü öncekinden farklı kılan, buradaki anıların Musul'a yakın bir köyde geçmesi, ve önceki bölümün Batılı sınıfının aksine Feride'nin "pek sefil" olarak adlandırdığı çocukluğudur. "Bir zamanlar pek sefil olmuşum... Aylarca hizmetçi odalarında sürünmüşüm... bir çöl çocuğu gibi büyümüşüm." (Güntekin, 12) İçeriğin yanında eserin yapı olarak da bu iki bölüm arasında ani geçiş yapışı, Batılı yaşam ve köydeki yaşam ikilemini vurgular niteliktedir, ve Feride'nin bu iki hayat tarzı arasında ikilem yaşadığı daha hayatının ilk yıllarından karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra Musul'a geri dönen Feride'nin yaşadığı şaşkınlık ve oradaki şehir yaşamına uyum sağlayamaması bu savı destekler niteliktedir.

" Ben, bu su alemine o kadar alışmışım ki, tekrar Musul'a döndüğümüz vakit denizden çıkan balığa dönmüşüm. Durmadan huyuzluk ederek çarpınıp çarpınır, fırsat buldukça üzerimdeki elbiseleri atarak sokağa kaçarmışım..." (Güntekin, 12)

Bunların yanı sıra, Feride Musul'dayken İstanbul'a gelene dek ona arkadaşlık eden neferleri Hüseyin olmuştur. Feride'nin şehirli yaşam tarzı içerisinde kendi yaşında veya kendi cinsinden şehirli bir kız ile değil, alt sınıftan gelen bir er ile arkadaşlık etmeyi seçişi, ne toplumdaki kız çocuğu çerçevesine, ne de şehirli sınıfına uyum sağlayabildiğini göstermektedir. Hüseyin, bu yabancı olduğu dünyada onun sığınağı olmuştur. Aynı zamanda Feride'nin karşı cins ile yaşadığı, saf çocuk duyguları ile gerçekleşen fakat toplumun katı kuralları nedeniyle çarpıtılan ilk olay da bu karakter ile gerçekleşmiştir. İstanbul'a gelen Feride, bu yabancı dünya içerisinde kendine yine bir sığınak arayarak gece Hüseyin'in yanına giderek orada yatar, fakat bu aile içerisinde bir münasebetsizlik olarak algılanarak Feride'ye de böyle yansıtılmıştır. " O geceki

münasebetsizliğim yakın zamanlara kadar aile içerisinde söylenmiştir... Ben ömrümde o günkü kadar dalkavukluk ettiğimi bilmiyorum.” (Güntekin, 21)

II) İSTANBUL’DA FERİDE

Yeni bir gerçeklikle karşılaşan kişi, ilk olarak önceki yaşamını ona hatırlatan unsurlardan kurtulmaya çalışarak kendine yeni bir gerçeklik oluşturmaya çalışır. Fakat bu ikilem kişinin içerisinde bir iç çatışmaya ve duygu kargaşasına sebep olur. Hüseyin ile yaşadığı olaydan ve Hüseyin’in İstanbul’dan ayrılışı üzerine, Feride ondan ‘’pis, çirkin ve edepsiz’’ olarak bahsederek unutmaya çalışmıştır. Bu, onun bir başına kaldığı İstanbul’da geldiği yaşamı unutarak yeni bir gerçekliğe alışma çabalarıdır. Kendini İstanbul’da etrafındaki diğer insanlar gibi olmaya iten Feride, bunun sonucunda iç çatışma yaşar. Bu iç çatışma etrafındakilere, özellikle de yaşlılarına karşı olan aşırı davranışlarına kendini göstermektedir. Mahalledeki diğer çocuklara saldırıp onların canını yakarak iletişim kurması bunun en belirgin örneğidir.

‘‘Ne zaman derin bir üzüntüye kapılısam gözlerim parlar, içim içime sığmaz olur...yakın kimsesi ve başkalarına açılma kabiliyeti olmayan insanlar için bu daha iyi bir şeydir. Hüseyin’den ayrıldıktan sonra da böyle yaptığımı hatırlıyorum. Yaramazlıktan kuduruyor, akraba çocuklarına saldırarak canlarını yakıyordum.’’ (Güntekin, 22)

Büyükannesinin ölümünden sonra Sör mektebine yazdırılan Feride, önceki hareketliliğini burada da devam ettirmiş olmasına rağmen burada göze batan karakteri sahiplenilmiş ve ona Çalıküşu adı verilmiştir. Sör Süperiyor adlı mektebin en büyüğü olan öğretim görevlisi Feride’nin oradaki davranışlarına rağmen aidiyet hissettirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Feride bu durumu ‘‘Hayatta kimse galiba bu kadın kadar beni sevmeydi.’’ (Güntekin, 30) alıntısıyla ifade

etmiştir. Bunun ile beraber *“Zannederim ki başka bir mektepte bunu yapsam ya hapsedilir, yahut da başka ceza görürdüm.”* (Güntekin, 29) demesi ile aslında yaptığı davranışların ve bunların başkaları ile olan ilişkileri üzerindeki etkilerinin bilincinde olduğunu belirtmektedir. Odak figürün bu bilinç içerisinde oluşu, onun bilerek etrafındaki insanları kendisinden uzaklaştırma bilincinde olduğunu göstermektedir. Bu kendini izole etme isteği ise öteki hissetmenin neden olduğu iç çatışmanın dışı vurumudur. Feride'nin babasının vefat etmesiyle teyzelerinin izin alarak onu eve götürmek istemesi üzerine Feride'nin bunu reddetmesi, aidiyet duygusu etrafında şekillenmiş bir karardır. Çünkü mektebe gelene kadar İstanbul'daki akrabalarının yanında aradığı fakat bulamadığı aidiyet hissini mektepte bulan odak figür bu nedenden dolayı buradan ayrılmak istememiştir. Akrabalarının yanında eksikliğini duyduğu aidiyet ve kabul görememe hissi, Feride'nin onlardan kaçma isteği duymasının temelini oluşturacaktır. *“Yaz tatillerimi Besime teyzemin Kozyatağı'ndaki köşkünde geçirirdim. Buradaki çocuklardan bana hayır yoktu...Bereket versin etrafta muhacir çocukları vardı..”* (Güntekin, 33)

Odak figürün burada etrafındaki Batılı kesimden gelen yaşıtı olan akrabaları yerine, daha alt tabakadan gelen muhacir çocuklarını tercih etmesinde erken bir yaştan bile olsa toplumdaki kız çocuğu imajına uymadığını bir daha görmesi, ve ister istemez kendisini öbür kız çocuklarını karşılaştırması büyük rol oynamaktadır. Kendini teyzesinin kızı Necmiye ile karşılaştıran Feride, ona hiç benzemediğini görür, ve kendini iyice bu topluluktan soyutlar. *“Geceye doğru güneşten yüzümün derisi pul pul olmuş, yaralı ellerimle eteklerimin yırtıklarını kapatmaya çalışarak içeri girince teyzem saçını başını yolar, bir kucak parlak tüy yığını altında (...) Necmiye'yi gösterirdi. Usluluğu okumuşluğu, nazikliği, terbiyesi...Zaten kız kısmının da böyle olması lazım gerektiğini içimden tasdik etmez değildim.”* (Güntekin, 34)

1) Feride'nin Genç Kızlık yılları

Feride, genç kızlığa geçiş yaparken hem fiziksel anlamda hem de davranışsal olarak değişmeye başlamıştır. Kadın kimliğini kazanmaya başlayan odak figür, kendindeki öncelikle fiziksel değişimleri fark eder, fakat bunları kabullenemez. *“ Hadi canım kız dediğin böyle mi olur?(...) Aynaya baktıkça bonmarşe camekanında bebek seyrediyorum zanneder, dilimi çıkarıp gözlerimi şaşılatacak kendimle eğlenirdim.”* (Güntekin, 39) Odak figürün kendi görünüşüyle dalga geçerek komik suratlar yapışı aslında büyüdükçe kendisinde beliren kadın karakteri ve ifadesini reddetme çabası olmakla beraber, bu gerçeği kabullenmek istemeyip çocuk olarak kalmak istemesidir. Çünkü etrafındaki genç kız ve kadınların yanında kendini çocukluk döneminde hissettiğinden daha da dışlanmış hissetmekte ve zaman zaman mektepteki diğer kızların davranışlarını garip bularak sorgulamaktadır. *“Bu mevsimde kızlar ikişer, üçer kişilik gruplara ayrılır ve birbirlerine kene gibi yapışırlardı. Ben biçare bahçede ve sınıfta tek başıma kalırdım. Arkadaşlarım bana karşı adeta bir esrar kumkuması kesilirlerdi.”* (Güntekin, 38). Feride kendini her ne kadar bir genç kız gibi görmeyip yaşıtı olan kızlardan kendini soyutlasa da aslında bu durum onu derinden üzmektedir. İçten içe bir kadın olacağını bilen Feride, diğer genç kızların arasında kabul görmek ve o topluluğun bir parçası olmayı istemektedir. Kendini genç kız olarak görmeyen ve kendini diğer genç kızlardan izole eden Feride ile içten içe gerçeklerin farkında olup yine aynı topluluk tarafından kabul görmek isteyen Feride bu iki düşünce arasında kalmıştır.

“Fakat herkesten ayrı kalmak, koskoca bir kız olduğum halde zevzek bir çocuk muamelesi görmek pek de hoş bir şey değildi.” (Güntekin, 39). *“Başkası tarafından hatırlanmaktaki zevki anlayacak yaşa gelmiştim (...) Fakat nedense bu hediyelere ehemmiyet verdiğimi ne Kamran'a ne de başkasına göstermek istiyordum.”* (Güntekin, 54).

Bu durum nedeniyle iç dünyasında sık sık çatışmalar yaşayan figür, bu çatışmayı çelişkili davranışları ile dışa vurmaktadır. İç dünyasındaki çatışmayla beraber, içinde bulunduğu topluluktaki genç kız figürüne uymayı, odak figürün duygularını içine atmasına, ve bunun sonucu olarak verdiği ani ve etrafındakiler tarafından garipsenen duygu patlamalarına ve tepkilere sebep olmaktadır.

İlerideki bölümlerde, odak figürün her ne kadar yavaş yavaş inatçılığını kaybederek biraz daha uyum sağladığını görsek de, aslında hala eski kişiliğini kaybetmemiştir, ve daha önce gösterdiği aykırı davranışları yine göstermektedir. Okul tatilinde çıktığı seyahatte, yapıtta bize Feride'nin hemcinslerinden farklılığını gösterecek olan karakter, akrabası Müjgan'dır. Bu ayrım hem fiziksel görünüş hem de karakteristik özellikler bakımından karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrımları, iki figür balıkçılara yakalandıklarında verdikleri tepkilerden de görebilmekteyiz. Burada Müjgan, daha kırılgan ve narin olarak anlatılırken, Feride'nin tepkileri daha atılgan ve korkusuzdur. Bunlar, özellikle verilen dönemin kadın imajı incelendiğinde, erkeğe itaf edilen özelliklerdir.

“Müjgan, incecik bacaklarıyla -süpürge önünden kaçan örümcek gibi- koşmaya hazırlanıyordu. Ben bu korkuyu ayıp buldum, işi pişkinliğe vurarak balıkçılarla konuşmaya başladım.”.
(Güntekin, 80)

Burada, Feride'nin yıllar öncesinde neferleri Hüseyin ile yaşadığına benzer bir olay görülmektedir. Feride yine kendisinin doğru olduğunu düşündüğü şeyi, yani içinden geleni yapmıştır. Bu iki durumda da toplumda oluşmuş kadın veya kız imajının gerektirdiği kural ve sosyal normların dışına çıkmış ve inandığının peşinden gitmiştir. Bu durum, odak figür büyüdükçe daha da artacaktır ve her ne kadar bu iki olayda çok baskın olarak görülmesi de, bu olaylar Feride'nin ileride vereceği kararların önemesi niteliğindedir.

2) Kamran Figürü ve Feride

Odak figürün kuzeni olan Kamran, yapıt boyunca Feride'nin iç dünyasının anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kamran, hem özendiği hem de aşık olduğu kişi olmuştur. Yapıt boyunca aşk duyduğu tek kişi olan Kamran'a karşı Feride, onunla ilk tanıştığı andan beri kendisine olan hislerini bastırarak nefret olarak dışa vurmuştur. Çocukluğunda başlayan nefretinden *"Maamañih çekingenliğime rağmen bir gün Kamran'la da kavga ettim; deniz kenarında sepete koyarak taşıdığım bir kaya parçasınınunun ayağı üzerine bıraktım."*, (Güntekin, 24) genç kızlık dönemine adım attığı yıllarda öne atılan Kamran ile evlenmesi fikrinden sonra *"Şu Kamran'la evlenmek galiba iyi bir şey olacaktı (...) Bir kerecik olsun saç saça baş başa dövüşerek huncımı çıkarmak için evlenmemizden başka çare kalmıyor gibiydi."* (Güntekin, 37) düşüncesine olan geçiş, aslında odak figürün etrafındaki baskıdan ne kadar etkilendiğini ortaya koymaktadır. Hala çocuksu davranışlar içinde olan Feride, her ne kadar Kamran ile evlenmesi önerisini şaka ile yine Kamran'a karşı olan bir nefrete bağlasa da aslında bu düşüncesinde bir gerçeklik payı ve ona karşı duyduğu sevginin dışa vurumu görülebilir. Feride'nin duyduğu aşkı bu derece içine atması ve genelde görülmeyen bir şekilde yansıtması, kendisine dayatılan kadın kimliği ve toplumun yapısı ile yakından ilişkilidir.

Mektepteki yaşlılarının sevgilileri olduğundan fakat kendisinin olmadığı için dışlanan Feride'nin, aslında diğer kız öğrencilerine bu konuda ne kadar imrendiğinden söz edilir. Fakat yine bu nedenledir ki Feride Kamran'a olan sevgisini reddetmektedir. Çünkü onun için bu durum bir genç kız olmanın parçasıdır ve birini sevdiği an diğer kızlar gibi olacaktır. *"Kızların en masum ve en dindarlarına hediye edilen renkli ve yaldızlı peygamber ve melek resimlerinin altında saklanan fotoğrafların gençlere ait olduğunu anlamakta güçlük çekmezdim."* (Güntekin, 38)

Lakin yapı gereği farklı biri olan ve kendini hep buna inandırarak izole etmiş olan odak figür, zaten toplumda kendisine biçilmiş olan rolü benimsemek ile onu reddetmek arasında gidip gelirken, bir de duyguları arasında bir kargaşa yaşamaktadır.

“Ben o gece herkes yattıktan sonra yatağımda ağladım. Fakat zannederim ki (...) kendi kendime kızgınlığımdandı. Mademki arkadaşlarıma bir gourde olmadığımı ispat etmek için bir yalan uydurmaya karar vermiştim, dünyada başka bir insan kalmamış gibi niçin kuzenimi, dünyanın muhakkak en iğrendiğim insanı olan Kamran’ı ileri sürmüştüm.” (Güntekin, 60)

“Zavallı Feride’ciğim. Sen Kamran’ı sahiden seviyorsun, dedi. Bir çılglık kopararak Müjgan’ın üzerine atıldım, onu kuru otların içine yuvarlayarak tartaklamaya başladım.” (Güntekin, 84)

Bir tarafta verdiği kimlik savaşı, bir tarafta ise hiçbir yere ait hissedememenin verdiği kabullenilme isteği ile bir iç çatışma yaşayan Feride, bu süregelen çatışmanın içerisinde bir de yoğun duygularla boğuşmaktadır. Fakat bu hisleri yoksaymaya çalışır ve onları içine attıkça daha da büyük bir çatışma yaşamaya başlamaktadır. Bu iç çatışmanın sonucunda ise Feride’nin Kamran’a karşı olan nefret dolu söylem ve davranışlar sergileyerek ondan intikam almaya çalışmış gibi bir tutum izlemekte olduğu görülmektedir.

Kamran, Feride’nin kadınlığa geçiş yaptığı döneme kadar bu kimliğini kabullenmeye çalışmasında büyük bir katkıda bulunmuştur. Bu durum, Kamran ile Feride’nin nişanlanması sürecinde de görülebilmektedir. Feride, yapı ve karakteri gereği nişanlanmaya karşıdır, ve bu yapıta kendi ağzından belirtilmektedir. Verilen toplum yapısında diğer kızlar tarafından özenilen ve olmak istenen bir şey olan nişanlı olma, Feride tarafından tam tersine utanılacak bir şey olarak görülmektedir. Bunun sebebi odak figürün diğer kızlar gibi olmak istememesi ve toplumdaki kadın figürüne karşı ortaya koyduğu savaş olarak gösterilebilir. *“Dünyada en acıdığım, alay ettiğim insanlar nişanlı kızlardı. Ben onlardan biri oldum.” (Güntekin,111)*

Feride'nin kendini evlilik konseptine yabancı görmesinin yanı sıra, aynı zamanda kayınvalidesi olan teyzesi de onu nitelikli görmemekle beraber, onu toplumdaki ideal gelin çerçevesinde şekillendirmeye çalışmaktadır.

“Böyle olmakla beraber sen nişanlı bir kızsın. (...) Ciddi ve ağırbaşlı olmalısın. Çocukluğa, yaramazlığa, inatçılığa artık nihayet vermelisin.” (Güntekin, 110). Lakin Feride, yine inatla karşı çıkmıştır. *“İmkânı yok bunun teyze, diyerek dörtünale aşağı kaçtım.”* (Güntekin, 110)

Feride'nin nişan öncesi gösterdiği bu inat ve kararlılık, yapıtta Kamran'ın onun üzerindeki tesirini ortaya koymakta kullanılan araçlardır. Çünkü Feride, eserin başından beri her zaman kendi inandığının peşinden giden ve bu uğurda sonuçlardan çekinmeden davranan biri olarak ortaya konulmuştur. Nikah konusunda sergilediği inatçı tutuma rağmen, odak figür en sonunda boyun eğerek Kamran ile istenildiği koşullar altında evlenir ve uygun bir nişanlı olmak için çaba gösterir. Nişanlı bir kız olmak ve nikah töreni, süslenmek gibi bu durumun beraberinde getirdiği konseptlere olan nefretini açıkça belirten Feride'nin sonunda bunları yapmış olması, Kamran'a olan aşkı yüzündendir. Bu noktada ilk defa yapıtta, Feride biri için kendi inandığından vazgeçerek toplumun ondan beklentisine uymuştur.

“Üzülmeyiniz teyze, dedim. Çok değil, daha üç güncük dişinizi sıkmanız lazım. O zaman benim için teyzeden başka bir adınız ve sıfatınız olacak. Çalığışu'nun teyzesine yaptığı naz ve şımarıklığı Feride'nin, o hanımefendiye yapmaya cesaret edemeyeceğini size temin ederim.” (Güntekin, 132)

Fakat Kamran'ın Feride'nin üzerinde asıl etkiyi bırakacağı dönem, onu aldatması ile başlamaktadır. Kendsine aldatıldığını açıklayan kadının karşısında bunu büyük bir olgunluk ve sakinlikle karşılamış olan Feride, daha sonra Kamran'a çocukça nitelendirilebilecek bir mektup bırakarak kaçır. Bu mektubundaki çocukça tavır, aslında Kamran'a olan hislerini reddettiği

dönemlerde ona gösterdiği nefrete çok benzemektedir. *“Bir daha ölünceye kadar birbirimizi görmek yok. Senden nefret ediyorum. -Feride.” (Güntekin, 143)*

III) DÖNÜM NOKTASI

Yapıtta bu noktadan sonra, odak figür her anlamda bir kaçış durumu içerisine girmiştir. Her ne kadar Feride'nin evi terk edişi Kamran'ın onu aldatması üzerine gibi gösterilmiş olsa da aslında bunun sebebi, çocukluğundan beri yaşadığı iç çatışmalardır. Yaşamakta olduğu ikilemler, aidiyet hissedememe ve birlikte yaşadığı insanları kendisine uzak görme, onlara aykırı olduğunu hissetme ve bunun ona hissettirilmesi bu kaçışın başlıca sebeplerindendir. Bu nedenlere bakıldığında, aslında bunların temelinde odak figürün toplumdaki kadın imajına uymadığından sürekli olarak maruz kaldığı toplum baskısıdır. Kamran ise onun bir nevi ümidi olmuştur. Çünkü Kamran için Feride, normalde asla yapmayacağını düşündüğü şeylere bile boyun eğmiş ve hep karşı çıktığı kendisine dayatılan kadın figürüne uyum sağlamayı kabul etmiştir. Bu çabası da olmadığı biri gibi davranmasına sebep olarak yaşadığı iç çatışmayı arttıracaktır. Kamran'ın da onu aldatması ile birlikte, odak figürün toplumda kendisine uygun görülen görevi üstlenmek için bir sebebi kalmamıştır ve bunun üzerine kaçarak kendisine dayatılan kadın kimliğini reddederek kendi yolunu çizmeye karar vermiştir.

“Bu yaşımda en uzak gurbetleri göze alıyordum.(...) Yeniden teyzemin evine dönmek, ölümden daha fena bir şeydi.” (Güntekin, 170)

Odak figürün kendi oluşturacağı yeni hayatında tamamen bir başına olması, yapıtın anlaşılmasında büyük rol oynamaktadır, çünkü verilen toplumda kadınlar, genelde çalışmayan, ev hanımlığı yapan ve katkı olarak sadece çocuk yetiştiren kişi olarak görülmektedir. Böyle bir toplumda da kadın figürü bu kişi genellikle kocası veya babası olmak üzere tamamen başka bir

erkeğe bağımlıdır. Topluma bir şeyler katmak isteyen ve çalışan nadir kadınlar bile başka bir erkeğin desteğiyle bu işi gerçekleştirirken Feride'nin bir başına bunları yapmaya karar verişinde yine toplumdaki kadının konumuna getirilen bir eleştiri olmakla beraber bir başkaldırı özelliği de taşımaktadır.

“Çalığışu o akşam Eyüp'ten dönerken sevincinden adeta uçuyordu. Bundan sonra, o da artık kendi ekmeğini kendi kazanan bir insandı. Kimse, artık ona, adına merhamet ve himaye denen büyük harekete yapmaya cesaret edemeyecekti.” (Güntekin, 173)

Feride, çalışmak için özellikle bir Anadolu kasabasına gitmek istemiştir, fakat bu seçimi bile İstanbul'da içinde yaşadığı kesimin dışındaki dünyadan ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Çünkü bu kararının arkasında her ne kadar şimdiye kadar içinde büyüdüğü baskıcı İstanbul yaşamından kurtulmak olsa da bu kesim dışımındaki dünyada daha sert bir baskı anlayışı ile karşılaşacaktır. Çünkü şimdi sadece doğuştan olarak karakteri değil, aynı zamanda şimdiye kadar şekillendirildiği kişi de gideceği yerdeki Anadolu yaşamına terstir.

“Aman Yarabbi, neler söyleniyordu! Benim gibi kadınlar, hocalıktan ziyade, sanata heves etmeliymişler. Beyefendnin buyurdukları gibi, istida ile şahadetname arasındaki farkı henüz anlamamış olduğuma göre hocalıkta muvaffak olacağım esasen şüpheliymiş. ‘Nerede o, başımı alıp saatlerce kırlarda dolaştığım, bahçe kenarlarındaki çitlere değlenklerle vurarak, sık yapraklı ağaçları taşıyarak kuş kaldırdığım günler! Halbuki ben Anadolu'yu asıl bunun için istiyordum.’” (Güntekin, 163)

1) Toplumun Gerçekleriyle Yüzleşme

Odak figürün kadına uygulanan şiddete bu kadar yakından tanık oluşu, İstanbul'u terk ettikten sonra gerçekleşmiştir. İlk görevlendirildiği B... kasabasında yan komşusu olan Manastırlı bir kadın, Feride'nin bu gerçeklik ile ilk kez yüzleşmesini sağlayacaktır. Bu durumda Feride tarafından verilen tepki, eşitlikçi olmasına rağmen uzamın ve toplumunun gerçekliğine tamamen yabancı kalmaktadır. Aynı zamanda hiçbir zaman yaşamını devam ettirebilmek için bir erkeğe muhtaç olmak zorunda kalmamış olduğundan, dönemin Anadolu kadınının erkeğine olan zorunlu bağımlılığından bihaberdir.

“Ne vaktiyle yalvara yakara aldığı karısı ne ciğerpare evlatçıklarını gözü görüyor(...) Bu uzun hikayeyi dinledikten sonra dayanamadım: - A hanımcığım siz de niçin size istemeyen bir insanın üstüne bu kadar düşüyorsunuz? O size tekmeliyorsa siz de onu tekmelersiniz, olur biter, dedim. Manastırlı hanım, cahilliğime acır gibi, gülümseye gülümseye:- (...) Bunca yıl bir yastığa baş koyduk. Kocadan ayrılmak kolay mı? dedi ve sesini titrete titrete: “Anadan geçilir,yardan geçilmez.” Diye bir beyit okudu.”. (Güntekin, 189)

Odak figürün yaşamının bu bölümünde karşılaştığı Anadolu kadınlar, o dönemin toplum yapısını ve bu yapıdaki kadının rolünün bütün çıplaklığıyla ortaya konmasında bir araç görevi görmektedir.

2) Karşı Cinsin Baskısı

İstanbul ve Anadolu kasabasındaki yaşamı boyunca hemcinsleri tarafından eleştirilen odak figür, özellikle Anadolu'ya yerleşmesinden sonra oradaki erkekler tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Bu ilgi, genellikle saygı çerçevesinde olmamakla beraber, Feride'yi utandıracak ve aşağılayacak niteliktedir. Hatta yapıtta Feride'nin sırf kendisine söylenen laflar ve karşı cinsin

insanı utandıracak derecedeki ilgisi yüzünden kendini bir süre eve kapatmış ve bir kasabadan sırf bu nedenle ayrılmıştır. Feride'nin erkeklerden gördüğü bu aşırı ilgi, sadece onun diğer kadınlardan daha güzel görünmesinden değil, asıl olarak oradaki kadın figürüne olan aykırılığından ortaya çıkmıştır.

Dönemin kadınından beklenen sessiz, dikkat çekmemeye çalışan uysal kadın yapısı, Anadolu kadınında şehirli bir kadına göre daha baskındır. Bunun temel sebebi Batılı yaşam tarzı ve daha çok eğitilmiş kadının olduğu İstanbul'da kadınlar bir şekilde daha çok kendi ayakları üzerinde durabilmekteyken Anadolu kadınının kocasına muhtaç durumda olması, ve eğitimsiz olması nedeniyle hayatta kendini geçindirebilmesinin mümkün olmamasıdır. Böyle bir durumda Batılı eğitim almış, idealleri olan Feride, güçlü bir kadın imajı çizmektedir. Sadece görünüş olarak değil, karakter olarak da diğer kadınlardan farklıdır. Bunun sonucunda erkeklerin dominant olduğu bir toplumda dikkat çeker. Bir süre sonra Feride, adeta sahiplenilebilecek bir eşya gibi, erkeklerin gözünde elde edebilmek için yarıştıkları bir obje olmuştur. *'Bütün Ç..nin, güzelliğinden bahsettiği bir genç kızı ele geçirmek, onun için bir izzetinefis meselesi oldu.'* (Güntekin, 394)

Feride'nin tek başına kaldığı ve kendine eşlik eden başka bir erkeğin olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, kendisine düşüncesizce yapılan saygısız yorumlar, aslında onun toplumdaki itibarını zedelemek, kendisini erkeklerin arasındaki adeta bir espiriye dönüştürerek onun kendine olan güvenini ve cesaretini kırıp aslında onu da istenilen kadın modeline çevirmektir. Çünkü böyle bir durumda beklenen, odak figürün daha fazla arkasından söylenenlere dayanamayarak kendi içine kapanarak gözlerden uzaklaşması, dominant ve cesur yapısını kaybederek itaatkar bir yapıya bürünmesidir. Feride'nin karşılaştığı bu tepki aslında bir kadının toplum baskısı ile zorla toplum tarafından şekillendirilmesine bir örnek niteliğindedir.

“Demek gülbeşeker dedikleri, o sokak delikanlılarının ekmeklerine sürüp yemekten bahsettikleri...Eyvahlar olsun! Utancımdan iki elimi yüzüme kapadım. Demek ben böyle kocaman bir kasabanın dline düşmüştüm, ne ayıp yarabbi!”. (Güntekin, 358)

3) Direnişin Son Buluşu

Çocukluğundan beri olması istenen kadın imajına karşıt bir karakter olarak büyüyen odak figürün, özellikle Anadolu kasabasında maruz kaldığı baskıdan sonra aykırılığını yitirerek bu baskıya boyun eğmeye başladığı görülmektedir. Bu pes etme süreci, özellikle Feride'nin karşı cins tarafından aşırı ilgi görmesi, isteği dışında kullanılması ve hakkında konuşulanlar nedeniyle duyduğu utançtan sonra ortaya çıkmıştır. Bu noktada yapıtta bize şimdiye kadar hep idealist ve güçlü bir kişilik olarak gösterilen Feride, bu özelliklerini kaybetmeye başlamış ve romanın eleştiri getirdiği kadın kalıbının özelliklerini göstermeye başlamıştır. Bu durum toplum baskısına dayanamayarak ona itaat etmek zorunda bırakılmanın ve onun bir parçası olmanın ifade edilmiştir ve odak figür gibi bir karakter üzerinde bile böylesine etkileri olan bir toplumsal yapının normal bir bireyin üzerindeki tesirinin ne kadar yıkıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Artık Feride, kendisine dayatılan çaresiz kadın kimliğini içselleştirmeye başlamış ve artık karşısına çıkan sorunlarla savaşmak ve idellerinin peşinden gitmek yerine bir kadın olmanın getirdiği çaresizliği benimseyerek bir kabulleniş içine girmiştir. *“Ben kadını, sizden daha biçareyim.”* (Güntekin, 441). *“Birkaç sene evvel böyle bir şeye isyan ederdim.”* (Güntekin, 421) Bu durumun yanı sıra kendi ayakları üzerinde durabilen, bağımsız bir birey imajı çizmiş olan odak figür, yaşadıklarından sonra kendisine yardım eden ve kendisinden yaşça çok büyük olan Hayrullah Bey ile evlenir. Fakat bu evlilik aralarındaki bir aşktan değil, Feride'yi, tek başına yaşarken karşılaştığı ağır baskı ve tepkiden korumak amacıyla yapılmıştır. Çünkü bu baskı ve tepkiler Feride'ye kendisinin güçsüz ve birine muhtaç olduğunu Feride'nin yüzüne vurmak

amacıyla yapılmış, ve en sonunda kendisinin de ona dayatılan bu düşünceyi kendi gerçekliği haline getirmesine yol açmıştır. ‘‘B...de

saçlarımın niçin kısa olduğunu arkadaşlarıma söylemeye utanmışım. Onlar bunu kadın için ayıp, daha doğrusu bir kusur sayıyorlar.’’ (Güntekin, 352). ‘‘Dün ben gelin oldum.(...) Kim ne söylese yapıyor, hiçbir şeye itiraz etmiyordum.(...) belli etmeden gözlerimi yumdum, o kadar. Bütün isyanım bundan ibaret kaldı. (Güntekin, 526)

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin’in *Çalıkuşu* adlı romanı, kaçış içerisindeki idealist bir kadının yaşadıklarını ele alır. Tezde, toplumda dayatılmakta olan kadın imajının odak figür Feride üzerinden aktarılışı, 3 ana başlık altında değerlendirilmiştir: Feride’nin Yetiştiriliş Şekli Çocukluk Yılları, İstanbul’da Feride ve Dönüm Noktası.

Bu eserine, içinde bulunduğu toplumun kadın figürüne aykırı bir kadının maruz kaldığı toplum baskısı ve bu durumun birey üzerindeki etkileri işlenmiştir. Yazar, kurmaca gerçeklik içerisinde toplumun beklentilerine aykırı olmanın kişiyi sürüklediği iç çatışma, ikilem, kaybolmuşluk ve kaçma isteği, odak figür olan Feride üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Bu bağlamda toplumun beklentilerini karşılamayan birey, hayatı boyunca toplumdan dışlanmakla beraber, hiçbir yere ait hissedememenin de beraberinde getirdiği bir kabul görme isteği ile topluma uyum sağlamaya çalışır, fakat kendi benliği ile kendine toplum tarafından dayatılan benlik arasında gidip gelir. Bunun sonucu olarak da kişi, hayatı boyunca sürececek olan bir ikilem içerisinde kalır.

Yaşadığı ikilem sonucu iç çatışma yaşayan Feride, yaşadığı bu iç çatışma nedeniyle roman boyunca beklenmedik davranışlar sergilemiş ve zaman zaman kendisiyle çelişmiştir. Yapıtta karşımıza aşık olduğu figür olarak karşımıza çıkan Kamran ise, Feride'nin aidiyet ve kabul görebilmesinin son umudu olarak simgelenmektedir. Fakat bunu da kaybeden birey, büyük bir kayboluş hissi içerisinde kaçır. Odak figürü kaçışa itmiş olan temel unsur ise kendisi olabileceği bir yer bulabilmektir. Anadolu'ya kaçan Feride, burada umut ettiğinin tam tersiyle, yani hoşgöründen tamamen uzak, katı bir toplum yapısı ile karşılaşmıştır. Tek başına hiçbir dayanağı olmadan bilmediği ve aykırı olduğu bir toplumda yaşamını sürdürmeye çalışan odak figür, en sonunda yıkıcı bir tepki görecektir ve en sonunda pes etmeye başlayacaktır.

Bu bağlamda incelendiğinde Feride'nin eserin başından beri çizilen güçlü ve idealist bir kişiliğe sahip olmasına, ve diğer kadın figürlerin aksine bağımsız davranmasına rağmen en sonunda topuma boyun eğerek kendisini aykırı kılan özelliklerinden vazgeçtiği görülmektedir. En sonunda Feride, birine muhtaç olduğunu anlamış, toplumun beklentilerini karşılayamama korkusu edinmiş ve bir kadın olmanın getirdiği kısıtlamaları benimsemiştir.

Sonuç olarak Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* adlı yapıtında toplumun yarattığı kadın figürünün özelliklerine tamamen zıt bir karakter oluşturularak kadınların çok küçük bir yaştan itibaren maruz kaldıkları yıkıcı toplum baskısı işlenmiştir. Böylece bir kadının yaşamı boyunca toplum tarafından zorla belirli bir kalıba konulması ve kadının toplumda düşürüldüğü konum açıkça ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Güntekin, Reşat Nuri. *Çalığışu*. İnkılap Yayınları, 2017.